ELEONORA POSTEN

LOVÖ HEMBYGDSFÖRENINGS TIDNING

Nummer 1 April 2022 Årgång 30

VALBORGSFIRANDET ÅTERUPPTAS!

Lovö hembygdsförening, funktionärer

På årsmötet den 16 september 2021 valdes följande personer till förtroendeposter i föreningen:

Styrelse

Alexander Lind af Hageby	Ordförande
Stina Odlinder Haubo	Sekreterare
Patrik Sandberg	Vice ordförande
Kajsa Bergström	Ledamot, fornstigsansvarig
Pertti Hänninen	Ledamot
Thomas Erlandsson	Ledamot
Maria Halkiewicz	Ledamot
Bengt Krantz	Ledamot, fastighetsansvarig
Staffan Lindholm	Kassör

Revisorer

Ebba Hammarström	Ordinarie
Jacob Söderberg	Ordinarie
Ingrid Oldfeldt	Suppleant

Valberedning

Ulf Bernitz
Sofia Wingren

Följande personer utanför styrelsen har fått nedanstående uppdrag:

Ulf Bernitz	Juridisk rådgivare
Bertil Ottosson	Museiintendent
Bo Petré	Arkeologi, vård av fornminnen

För kontaktuppgifter gå in på Lovö hembygdsförenings hemsida www.lovohembygd.com/om-lovo-hembygdsforening/styrelse-och-funktionarer/

ORDFÖRANDENS SPALT

Hej medlemmar!

Efter några coronaår hoppas vi nu kunna återgå till tidigare traditioner och möten. Vi i hembygdsföreningen är inget undantag. Redan nu i Valborg planerar vi att återuppta firandet i Drottningholmsparken.

I sommar tänker vi även vara med och arrangera midsommarfirande och höstmarknad på Rörby gård. Vi kommer även att åter anordna skoldagarna för Ekerös andraklassare på Hogsta tillsammans med vävarna och keramikerna i maj.

Den 29 maj är datumet satt för föreningens årsmöte. Mötet kommer att starta kl 14 och vara på Rörby gård. Förutom vanliga årsmötesförhandlingar kommer vi diskutera Rörbys framtid. Vi fick ju ställa in vårt Lovö möte om det i januari när det blev en ny coronavåg. Ni som kan tänka er att engagera er i lokala frågor är detta ett utmärkt tillfälle att delta. Med all sannolikhet kommer vi hitta en bra lösning tillsammans med Ekerö kommun om att Rörby gård kan bevaras. Mycket hänger på vårt lokala engagemang och vilja att ha Rörby som en lokal samlingsplats..

Lovö Magasin kommer glädjande nog att driva sin verksamhet på Rörby i år igen. Läs artikeln om deras verksamhet och öppettider under säsongen.

Det händer även en hel del på vår ö vad gäller grundvattenförändringar som har sin orsak i förbifartsbygget. Bertil Ottosson har tillsammans med andra föreningar drivit frågan och nu har en dom precis förkunnats. En delseger för föreningen är det. Bertil skriver om domen och dess konsekvenser i en utförlig artikel på nästa sida.

Troligtvis kommer vi inte ge ut en ny Eleonorapost förrän i december. Vi i styrelsen förmår inte mer. Om någon vill engagera er i EP och vill ge ut tidigare skulle det välkomnas.

Jag önskar er en fin vår och sommar och hoppas vi ses på något av våra arrangemang.

Alexander Lind af Hageby

BYGGNATION AV FÖRBIFARTEN OCH LOVÖS GRUNDVATTEN

MARK- OCH MILJÖDOMSTOLEN DELAR LOVÖ HEMBYGDSFÖRENINGS SYNPUNKTER!

I många skrivelser till Trafikverket har Lovö hembygdsförening och tre andra ideella föreningar påtalat att berggrunden där tunneln ska sprängas är mycket sämre än Trafikverket påstår. Vi är rädda att grundvattnet kommer att sjunka mer än Mark- och miljödomstolen (MMD) godkände i domen från 2014. När grundvattnet sjunker påverkas natur och bebyggelse på ett stort trattformat område ovanför tunneln. Därför måste skyddsinfiltration göras med samma volym som grundvattenbortledningen. Men denna har varit långt större än tillståndet från MMD. Trafikverket har därför anhållit om tillstånd för ökad grundvattenbortledning och bemött våra och andra intressenters synpunkter. Allt detta har nu bedömts av MMD.

Större delen av artikelns text är våra synpunkter på Trafikverkets anhållan om ökad grundvattenbortledning. All text kommer från MMD:s dom. Som avslutning på artikeln påstår jag att tunneldrivningen under Lovön kommer att möta än svårare problem samt kopplar Förbifarten till den kommande valrörelsen och klimatproblemet, mänsklighetens ödesfråga.

NACKA TINGSRÄTT
Mark- och miljödomstolen

DOM

SÖKANDE

SAKEN

Specifik miljöbedömning

Ansökan om tillstånd till ökad grundvattenbortledning avslås

Tillstånd

Villkor

Arbetstid

Domen som föll den 8 april 2022 angående Trafikverkets ansökan om att öka grundvattenbortledning

NEDANSTÅENDE TEXT ÄR LOVÖ HEMBYGDSFÖRENINGS BEMÖTANDE AV TRAFIKVERKETS ÖNSKEMÅL OM ÖKAD GRUNDVATTENBORTLEDNING

IDEELLA FÖRENINGARS UTVECKLING AV TALAN

Naturskyddsföreningen Stockholms län, Mälaröarnas Naturskyddsförening, Lovö hembygdsförening och Arbetsgruppen Rädda Grimstaskogen (ARG)

Trafikverkets yrkanden

Trafikverket har enligt 2014 års deldom inläckagevillkor att förhålla sig till. Dessa ansågs vid domen rimliga av Trafikverket. Att fortsätta tunneldrivningen trots att inläckagevillkoren vid drift inte kommer att klaras med nuvarande arbetsmetoder är orimligt och inte acceptabelt. Trafikverket har uppenbarligen agerat i förväntan att Trafikverkets nya önskemål om inläckage och infiltration ska godkännas av domstolen. Det rimliga skulle i stället ha varit att med alla medel, inklusive betonglining, söka täta tunnlarna så att villkoren kunde innehållas. Om detta inte var möjligt av tekniska eller ekonomiska skäl borde Trafikverket ha inväntat ny dom i domstolen och inte sprängt ut mer tunnel. Trafikverket har satt domstolen i en utpressningsliknande situation eftersom adekvat tätning av utsprängda tunnlar nu kommer att kosta än mer och innebära större risker än om tätningen skett på ett

adekvat sätt från början.

Trafikverket överdriver problemen med betonglining. Merkostnaden för betonglining uppvägs av mindre påverkan på grundvatten och därigenom mindre risker för natur och byggnader, mindre behov av skyddsåtgärder som skyddsinfiltration, mindre dricksvattenåtgång i en region som efter 2050 kanske inte kan använda Mälaren som huvudvattentäkt, mindre kontroller och skadehantering, mindre risker pga att användning av kemiska injekteringsmedel inte krävs m.m. Det gäller att bedöma och jämföra några års ökade problem och kostnader mot problem och risker under Förbifart Stockholms hela driftstid och långt därefter.

Utökad grundvattenbortledning och skyddsinfiltration

Ökade villkorsvolymer avseende inläckage i tunnlarna är inte rimliga eftersom otäta tunnlar äventyrar natur och bebyggelse. Verksamheten medför en betydande miljöpåverkan. Utsprängning av tunnlar mellan södra Kälvesta och Lambarfjärden bör omedelbart stoppas i avvaktan på ny bedömning. Det är oacceptabelt att tunneldrivningen fortsätter trots att problemen inte är lösta avseende inläckagen. Föreningarna avråder från användning av kemiska injekteringsmedel och anser att betonglining krävs. Trafikverkets grova felbedömning avseende bergets kvalitet på sträckan Grimsta till Kälvesta är mycket allvarligt.

Trafikverkets önskemål om skyddsinfiltration på flera platser utanför påverkansområdet tyder på ett generellt fel i förundersökningarna. Risken är stor att ytterligare behov av skyddsinfiltration, än mer utökat påverkansområde och behov av ytterligare utökade inläckagevillkor framkommer när tunneldrivningen når vidare under Grimstaskogen. Innan frågan om Trafikverkets önskemål om kraftigt ökade inläckagevolymer kan prövas av domstolen bör noggrannare utredning/bedömning genomföras längs hela sträckningen för Förbifart Stockholm, inte minst gäller detta Grimstaskogen, Lovö och passagen under Mälaren. Det oväntat stora inläckaget till tunnlarna borde väcka frågan om projektet Förbifart Stockholm över huvud taget är rimligt att genomföra med nuvarande planering eller överhuvudtaget alls. En försening eller ett totalt stopp av Förbifart Stockholm skulle vara en ren samhällsvinst med tanke på miljö-, klimat- och hälsoaspekter och därigenom även ur samhällsekonomiskt perspektiv. De koldioxidutsläpp betonglining skulle medföra är inget mot de utsläpp leden skulle medföra genom ökad trafik.

Utvidgat påverkansområde, utökade kontrollprogram och större sakägarkrets är nödvändigt med tanke på skaderisker, försäkrings- och ersättningsfrågor. De områden som nu berörs av otäta tunnlar består av tämligen stora villor, radhus och

Fågelsjön vid Hvilan som försvann helt under några månader på våren 2018. Idag är den helt torrlagd. Läs EP nr 3 2020

lägenhetsområden med stora ekonomiska värden. Det är också allvarligt om närliggande grönytor skadas. Det förefaller orimligt att inte ha målsättningen att göra tunnlarna så täta att skyddsinfiltration kan minimeras. Lining borde vara ett alternativ på vissa sträckor. Med otäta tunnlar är givetvis skyddsinfiltration en metod att försöka förhindra skador på natur och bebyggelse. Skyddsinfiltration under driftstiden bör dock ses som en nödåtgärd som man kan tvingas ta till vid en misslyckad byggnation, i ett nödläge.

Att använda skyddsinfiltration som en slags arbets-/byggnadsmetod i stor omfattning under tunnlarnas hela driftstid och för all framtid kan inte vara acceptabelt. Det skulle även medföra ökade påfrestningar avseende vattenförsörjning och vattenrening. Enligt våra beräkningar skulle skyddsinfiltration motsvarande de ökade volymer inläckage som Trafikverket önskar få tillåtelse till motsvara 184 miljoner liter dricksvatten per år. Tillgång till rent dricksvatten kan i framtiden bli en ödesfråga även i Sverige och inte minst i Stockholm och kapacitetsproblem har redan uppstått under torrperioder. Vi vet dessutom inte hur länge Mälaren kommer att fungera som dricksvattentäkt. Stockholm har idag endast en liten nödvattentäkt och man funderar på, liksom många andra städer i Mälardalsregionen, att i framtiden ta dricksvatten från Vättern.

Kompletterande synpunkter om tätning

De (föreningarna) ifrågasätter att alla adekvata tätningsmetoder är prövade fullt ut inom projektet. Trafikverket bör mer utförligt än i bilagan om injekteringstekniska åtgärder redovisa vilka material förutom cement som använts, vilka som i stort sett valts bort och orsaken i respektive fall. Hur mycket olika klasser av cement som förhållandevis använts, från ultrafin till grövre, är också av intresse. Mer utförliga kommentarer om synen på använda och framöver tänkta metodval för dessa material vore också väsentligt. Vilka material och metoder avser Trafikverket att använda framöver och i vilken utsträckning? Förutom cement

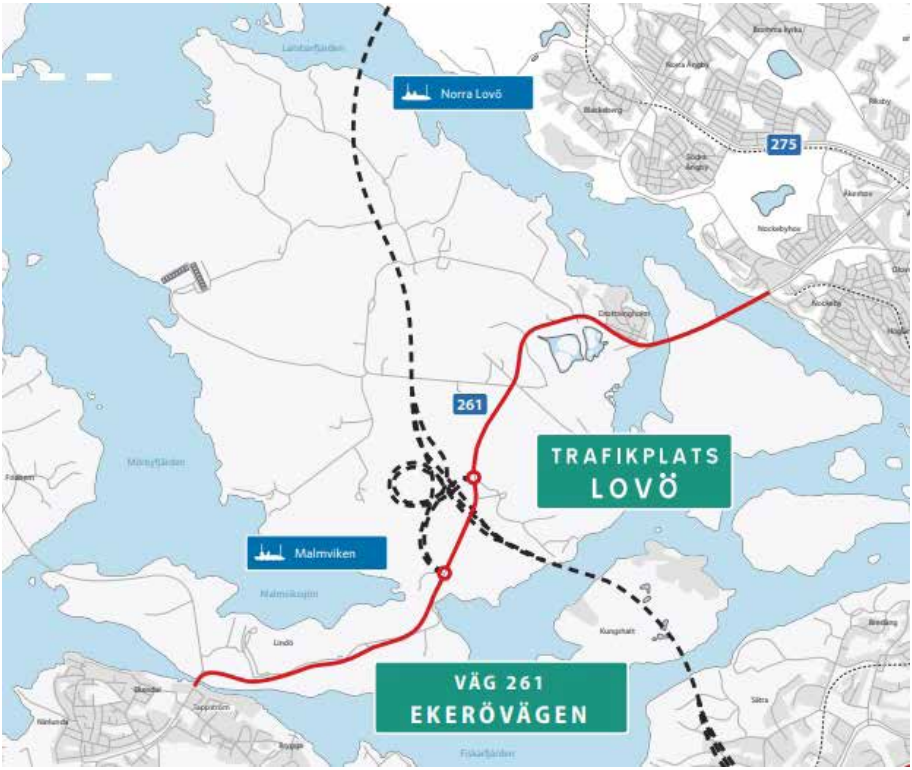

förefaller det kemiska medlet polyuretan vara aktuellt vilket oroar dem. Hur Trafikverket ser på eventuell användning och risker med kemiska injekteringsmedel framöver, exempelvis under Grimstafältet, bör snarast redovisas. Såväl risken för skadeverkningar som kostnader bör bedömas på lång sikt för samtliga alternativ. De önskar Trafikverkets kommentarer till en publikation från 2019 som bl.a. belyser betydelsen av rätt metodik vid injektion med cement och med micro-silica som tillsats, vilket enligt författarna blivit ett genombrott vid tätning av tunnlar. De har också på nätet funnit att Trafikverket vid byggande av Västlänken i Göteborg använder InSAR som bygger på sattelitstyrda fotograferingar av jordytan och som kan upptäcka millimeterstora sättningar. Kommer Trafikverket använda InSAR för att följa sättningar orsakade av projektet Förbifart Stockholms inverkan på grundvattnet?

Samhällsekonomisk bedömning

Det behövs en ny bedömning av samtliga kostnader för Förbifart Stockholm, inklusive kostnader för grundvattenläckage, skyddsinfiltration och tunneltätning samt andra

kostnader som uppstår till följd av projektet. Den totala kostnaden anges i den nationella infrastrukturplanen till 41,7 miljarder kr.

Åtgärdstrappan

Föreningarna anser inte att Trafikverket har följt åtgärdstrappan enligt villkor 5, eftersom villkorskraven i 2014 års dom inte kommer att uppfyllas. De (vi) ifrågasätter att alla adekvata tätningsmetoder har prövats fullt ut inom projektet.

Utredning av en opartisk expertgrupp

En opartisk expertgrupp bör utreda hela sträckningen för Förbifart Stockholm avseende berggrund och riskerna för och med grundvattenpåverkan. Detta gäller inte minst sträckan Grimstaskogen, Lambarfjärden och Lovön. Av kartmaterial i Trafikverkets tidiga dokumentation framgår att berggrunden under Grimstaskogen är fylld av sprickzoner. Detta förvånar inte eftersom Mälaren med Lambarfjärden som gränsar till Grimstaskogen är ett förkastningsområde. Berggrunden och grundvattenförhållanden förefaller vara likartade jämfört med områden nära Vinsta där stora problem har upptäckts. ARG har i ett flertal skrivelser till Trafikverket och domstolen varnat för grundvattenpåverkan som kan uppstå vid byggnation av tunnlar under Grimstaskogen. Denna påverkan kan i sin tur äventyra och dränera våtmarker och översilningsmarker och skada skyddsvärda biotoper. Dessutom är Råcksta träsk beroende av avrinning av vatten från Grimstaskogen, vilken kan minska vid grundvattenpåverkan under skogen. Föreningarna varnar således för att passagen under Grimstaskogen kan bli ytterligare en obehaglig överraskning.

Sammanfattningsvis visar tre rapporter från projektet på stora problem med bergkvaliteten såväl norr om som söder om Grimstaskogen och på svaghetszoner och sprickzoner i berggrunden under själva skogen som fortsatt är otillfredställande undersökt.

Miljökonsekvensbeskrivning

Miljökonsekvensbeskrivningen duger inte som beslutsunderlag eftersom den inte på ett tillfredställande sätt beskriver rådande miljöförhållanden och inte ger en adekvat miljömässig jämförelse och dessutom ingen relevant ekonomisk jämförelse mellan Trafikverkets två alternativ. I dessa jämförelser måste samtliga positiva och negativa effekter tas upp. Adekvat jämförelse kräver även att hänsyn tas till Förbifart Stockholms hela driftstid, 100-års perspektiv eller mer. Trafikverkets ena alternativ är redan utsprängda samt ännu ej utsprängda tunnlar som under driftstiden permanent förväntas vara otäta och som inte klarar villkoren i 2014 års deldom. Det andra alternativet är enligt Trafikverket nollalternativet, ett tunnelsystem som genom betonglining klarar villkoren. Trafikverket har inte heller på ett tillfredställande sätt beskrivit hur förhållandena förväntas utveckla sig om verksamheten eller

åtgärden som man ansökt om inte påbörjas eller vidtas.

Samrådens genomförande

Föreningarna ifrågasätter genomförda samråd. Mycket få, boende, myndigheter och föreningar har deltagit i dessa, vilket sannolikt beror på Trafikverkets bristande information. Föreningarna fann av en slump inbjudan till undersökningssamråd. Trafikverket säger sig genom samråden vilja inhämta synpunkter från berörda. De är övertygade om att åtskilliga berörda inte känt till samråden. Exempelvis deltog bara åtta personer förutom Trafikverkets representanter vid det digitala avgränsningssamrådsmötet vilket är orimligt få. Föreningarna har framfört krav på att göra om samrådet.

MMD:S DOM:

SLUTSATS OM TILLÅTLIGHET AVSEENDE ÖKAD GRUNDVATTENBORTLEDNING

Mark- och miljödomstolen bedömer att Trafikverkets ansökan om tillstånd till vattenverksamhet med ökad grundvattenbortledning ska avslås. Den ansökta verksamheten uppfyller inte de krav på skyddsåtgärder som följer av försiktighetsprincipen och kravet på bästa möjliga teknik vid den rimlighetsavvägning som ska göras enligt 2 kap. 7 § miljöbalken. Till följd av detta ska även Trafikverkets yrkande om ändring av villkor 7 för de två delsträckorna avslås.

Vad ska vi säga om Mark- och Miljödomstolens dom?

Domen är en framgång för de fyra ideella organisationerna! Men framgången är inte särskilt glädjefull. Byggandet av Förbifart Stockholm kommer fortsätta och medföra svårlösta problem – tätningen, skyddsinfiltrationen, kostnaderna och utsläppen! Denna dom handlar om tunneldrivningen från norr och fram till Lambarfjärden. Genom Chalmers och KTH:s utredningar om den trasiga berggrunden under Lovön vet vi att problemen med grundvattenbortledning, skyddsinfiltration och tätning kommer att bli än mer omfattande.

Det större perspektivet

Måndagen den 4 april släpptes FN:s senaste klimatrapport. Den ger en dyster bild. Vi har åtagit oss att minska utsläppen med 7 % årligen fram till 2030 för att temperaturhöjningen ska hamna under 1,5 grader. Helst dubbelt så mycket för att det ska finnas något utsläppsutrymme kvar för våra barn.

Hur har det gått? Under 30 år av internationella klimatförhandlingar om att minska utsläppen har de globala utsläppen ökat med 60 %. Under perioden 2009 -2019 ökade vi svenskar vårt fossilbaserade flygande med 59 %. Vi har under denna period ökat våra bilinköp med 61%. Inköpen av bensinbilar har ökat med 96 %.

Förbifart Stockholm kommer att öka utsläppen.

Vi rör oss under detta sekel mot en global temperaturhöjning på 3–4 grader Celsius. Inför höstens valrörelse överbjuder rikspolitikerna varandra i löften om sänkta el- och drivmedelspriser, elprotektionism och utbyggnad av kärnkraften. Att tiga om klimatkrisens allvar är ett svek mot vårt samhälle och vår demokrati.

Källor

Mark- och Miljödomstolens dom, Mål nr M 3110-21

DN 6 april ”Våra folkvalda politiker sviker oss i skuggan av klimatkrisens allvar” professor emeritus vid KTH, Staffan Laestadius,

Bertil Ottoson,

bertil@ottosson.cool

Illustration: Magnus Bard

NY BOK ”DOKTORERNA PÅ DROTTNINGHOLM - VÄRLDSARV MED MEDICINHISTORIA”

Inom kort kommer boken Doktorerna på Drottningholm – Världsarv med medicinhistoria, där Jan Malmstedt, författare till bl.a. Ekeröhistorier och Torparliv på Ekerö ger en inblick i kända läkares arbete på 1700-talets och 1800-talets Drottningholm. Kantonområdet står många gånger i fokus, eftersom den förste hovläkaren på Drottningholm, Nils Skragge, berättat om många av sina patienter där. Hans efterträdare Sven Anders Hedin var också verksam som läkare för soldater förlagda till Kanton. Men Kanton är mest känt för de industrier som kung Adolf Fredrik och drottning Lovisa Ulrika anlade där på 1760-talet. Ur Jan Malmstedts bok har vi fått låna ett avsnitt med okända delar av Kantons historia.

En »Knyppel-Schola« med lärare från Belgien var inrymd i Kanton 3.

Till Kantons lilla industristad hämtade Adolf Fredrik sina hovpistolsmeder från Stockholm och Lovisa Ulrika lät införskriva lärare i knypplingens ädla konst från Brabant i det som i dag är Belgien.

Om damer, och för all del även herrar, skulle vara riktigt eleganta på 1700-talet skulle spetsar och krås pryda klädedräkten. Den exklusiva konsten att knyppla spetsar hade nått Sverige från kontinenten och blivit populär strax före mitten på århundradet. Knyppling är en flätning med tunna trådar, oftast av silke men även av guld och silver i komplicerade mönster som fordrar lång utbildning och inte minst tålamod i arbetet.

Den först anlända knypplerskans öde kan ha varit en av orsakerna till Lovisa Ulrikas beslut att anställa läkare vid Drottningholm. Madame Maria Dereuvre anlände vintern 1759 för »at för hennes Kongl. Majt knöpla fina spetsar« men insjuknade och avled två år senare i lungsot. Omkring 1764 inrättas en Knyppel-Schola med Madame Tricot från Brabant med den för en kvinna sällsynta titeln Directeur. Vid sin sida hade Mme Tricot knypplerskan Jeanne Marie Byrsing, även hon från Brabant. Sex andra damer vid skolan var antagligen lärarstaben, några av namnen att döma från Brabant, andra rekryterade bland särskilt svenska duktiga elever. Silke till spetsarna kunde hämtas från den silkesmaskodling som Lovisa Ulrika anlagt. Förmodligen är det kvinnor som drar

Ciselerat eldstål, sannolikt Nussbaums mästerstycke. LIVRUSTKAMMAREN, NORDISKA MUSEET

nytta av utbildningen i knyppelskolan när man efter några år i tidningarna hittar annonser unga fruntimmer erbjuds undervisning i »allehanda Söm, Knypplande och Grannlåts förfärdigande«. Knyppelpinnar, fint silkesgarn och mönster till spetsar annonseras flitigt under något av en högkonjunktur för knyppling.

Säkert sitter Kantonknypplerskornas spetsar på många bevarade hovdräkter, även om de inte har några ursprungsbeteckningar. Den byggnad där knyppelskolan låg, Kanton 3, har sitt ursprungliga utseende, även om endast fönsterluckorna är från 1700-talets hus. Några av spetsknypplerskorna förblev Kanton trogna till sin död.

Eldstål i form av flintlåspistol med vaxrulle tillverkat på Drottningholm av Nussbaum

Hovpistolsmedens mästerstycken

Förmodligen hade Nils Skragge sin bostad i Kanton, och kanske hade han tillkallats då hovpistolsmeden Jacob Nussbaums och hans hustru Hedvig Charlottas sexåriga dotter den 20 augusti 1764 drunknade i den brunn Nussbaum nyligen grävt. Jacob bodde i Kanton med hustru, son och två döttrar; Skragges och Nussbaums vänskap framgår av att båda stod faddrar vid ett dop några år senare.

Bland de små fabrikerna utmed Kantongatan fanns Nussbaums vapensmedja. Jacob var född 1731 i Stockholm, son till Moritz Nussbaum, mästersmed och pistolsmed hos gamle kungen, Fredrik I. Liksom fadern arbetade Jacob hos den välkände vapensmedsmästaren David Bars. Därefter gjorde Jacob åren 1751 till 1755 sin gesällresa i Europa för att förkovra sig. Sedan han återvänt gjorde han sitt mästarprov i Stockholm 1756 och utnämndes fem år senare till hovpistolsmed, då kung Adolf Fredrik förmådde honom att flytta till verkstäderna i Kanton. Därifrån härrör ett antal av hans förnämsta arbeten.

Jacob var inte bara smed, utan också konstnär. Hans arbeten har utsökt ciselerade metallpartier och snidade trästycken. De flesta av produkterna från Kantonfabrikerna går inte längre att återfinna, men Jacob Nussbaums hantverk är av så hög konstnärlig kvalitet att flera av dem är bevarade, unika minnen från Kantons industrier.

Gevär

Förmodligen är det Jacobs mästarprov, märkt »Nussbaum Drottningholm«, som i dag återfinns på Nordiska museet, ett eldstål – att slå eld med, något av den tidens cigarrettändare. Ett annat känt arbete är ett gevär med »Nussbaum Drottningholm« ingraverat, sålt på en auktion 2016. Flera föremål av Jacob Nussbaums hand finns i Livrustkammaren, en flintlåsstudsare, en flintlåsstudsare omgjord till slaglåsstudsare samt ett elddon, utformat som en pistol med en vaxrulle, också det med Drottningholm ingraverat. På flintlåsstudsaren är bokstäverna F A ingraverade i guld, vilket upplyser om att studsaren har tillhört Gustav III:s bror, hertigen Fredrik Adolf.

Efter femton år i Kanton flyttade Jacob tillbaka till Stockholm där han fortsatte sin verksamhet till sin död 1802.

Jacob Nussbaum var dock inte den förste bössmeden i Kanton. Den framstående hovpistolsmeden Johan Joachim Grecke hade några år före Nussbaum varit verksam vid Kanton. Flera av Greckes bevarade vapen har tillhört Gustav III och Fredrik Adolf och kan vara tillverkade på Drottningholm.

Jan Malmstedt

Slaglåsgevär, signerat Nussbaum Drottningholm. FOTO BUKOWSKIS

VALBORGSFIRANDET ÅTERUPPTAS I DROTTNINGHOLMSPARKEN

Det är roligt att återuppta traditioner. Valborgsfirandet i Drottningholmsparken är en sådan. Efter några års uppehåll pga coronaepedemin kan vi nu träffas igen.

Vi kommer som vanligt att samlas i Drottningholmsparken på ängen mellan Götiska tornet och hundön. I år är valborgsmässoafton 30 april på en lördag.

Lovö Magasin kommer ställa upp sina stånd och servera en värmande och smakrik soppa och hembakt bröd till de som vill köpa. Från kl 20 ska det finnas tillgängligt.

Ca kl 21 när det börjat skymma ordentligt tänder vi valborgsbrasan och inleder firandet.

Julie Lindahl

Vårtal

I år kommer vårtalet att hållas av Julie Lindahl . Hon är en multinationell författare, utbildare och aktivist som bor på Lovön.

PROGRAM 30/4

Kl 20

Lovö Magasin öppnar för försäljning av soppa och bröd

Samling för kören

Kl 21

Valborgsbrasan tänds

Välkomsttal

Hyllningstal till våren

Körsång

Ewa Sassner, erfaren körledare med förankring på Malmen leder årets valborgskör på Lovö

Kör

Efter vårtalet kommer det att sjungas vårsånger. Reportoaren är den vanliga:

Längtan till landet
Över skogen, över sjön
O,hur härligt majsol ler
Glad såsom fågeln
Sköna maj välkommen

Nytt för i år är att Ewa Sassner, erfaren körledare med förankring på Malmen kommer att leda sången. Det är ingen stående kör vi har utan alla som vill är välkomna att bidra. För de som vill vara med och sjunga i kören i år är det bra att samlas kl 20 för de sista förberedelserna. Vid eventuella frågor ring gärna Ewa på mobilnummer 0739-82 00 66.

Inget fyrverkeri

För att vi inte ska vara helt slavar under traditioner har styrelsen beslutat att bryta en. I år blir det inget fyrverkeri. Anledningen är dels av miljö- och djurskyddsskäl. Oroligheterna i vår omvärld ger ytterligare ett argument mot ett så ljudligt firande med smällar.

VÄLKOMNA TILL VALBORGS FIRANDET 2022

önskar

Lovö Hembygdsförening

LOVÖ MAGASINS VERKSAMHET PÅ RÖRBY GÅRD 2022

Rörby gård är Lovöns vattenhål på sommaren. Lovö Magasin har drivit sin verksamhet där sedan 2017. I år fortsätter Ewa von Wowern med detta, läs hennes beskrivning nedan.

Hembygdsföreningen driver tillsammans med andra engagerade på Lovön att Rörby gård ska kunna bli Lovöns samlingsplats för föreningar och boende på ön.

Årets ledord är anpassning och omdaning.

Vi lever alla i en gungande värld med många utmaningar och förändringar.

Det har i år varit extra viktigt för oss att ta oss an tiden vi lever i på ett klokt och långsiktigt sätt.

Ewa von Wowern

För vår del har det mycket handlat om vår meny. Det har varit viktigt för oss att alla våra gäster ska kunna fika och äta på Lovö Magasin.

Med de många prishöjningar på råvaror och tjänster, insåg vi snabbt att våra härliga och generösa buffeer skulle bli för dyra i år. Dyrt är inte vad vi önskar med Lovö Magasin. Det får inte bli en plats för bara några få.

Nej, detta är en plats som ska vara tillgänglig för alla. Allt från barnfamiljer till våra äldre gäster. Här ska alla kunna njuta och hänga.

Vi har därfär gnuggat gom och hjärna och skapat en spännande meny med råvaror som andas mathantverk och tradition, men också nytänkande, hållbarhet och mindre svinn!

Utan att avslöja för mycket så kommer det hårda, utsökta brödet att spela en central roll på våra bord.

Vi satsar också på kaffet – genom att erbjuda ännu mera kaffe! Med mera menar vi flera. Flera olika typer av kaffebönor, från jordens bästa plantager, rostade med stor kunskap och kärlek här i Norden. Tillsammans med er, ser vi fram emot att djupdyka ned i specialkaffets magiska värld.

Vi har en hel del event och kaffeprovningar och annat kul i planeringsstadiet.

En annans sak som kan glädja de glada är att det blir ett riktig midsommarfirande i år på Rörby med stångresning, musik och dans för de dansanta och fantastiskt hembakat för de fikasugna.

När våren går över i försommar så laddar vi glassdisken med vår goda italienska hantverksglass från Nonnas. Den kan vi inte vara utan!

Ni kommer även i år att hitta vår goda, lovögjorda kombucha, skapad tillsammans med Pilar. Och vår härliga Lovöl som ju produceras av genierna på Nyckelbydahl Brygger, finns på hyllan precis som förra året!

Håll även utkik efter nyheter bland fantastiska folköl från svenska mikrobryggerier.

Vi har möblerat om inomhus i ladan, så att det är plats för flera gäster under regniga dagar.

Dessutom drömmer vi om att fixa en lantbod i det anrika Hönshuset

Johan Rutherhagen

mitt emot ladan.

Ewa kommer ni möta på Rörby som vanligt, men vi vill även stolt presentera ytterligare en viktig person i år. Johan Rutherhagen blir vår platschef och kaféansvarige för

Lovö Magasin den här säsongen, han kommer generöst dela med sig av sitt kunnande i mat och dryck.

Johan har de senaste åren jobbat med kaffe i Nordens vassaste kaffestad – Köpenhamn.

"Ett av världens bästa jobb, alla kategorier", säger han om att vara barista.

Med kunskap från mikrolrosteriet i Roast Coffee i centrala Köpenhamn,

Rörby gård i midsommarskrud. Foto Pertti Hänninen

och med ett stort mathantverksintresse, känns Johan som en fantastisk tillgång och viktig medarbetare på Lovö Magasin.

Johan kommer se till att kaffet håller toppklass och det ni hittar på nya menyn är det allra bästa för er, alla våra helt fantastiska gäster!

Förra året var Johan själv en flitig gäst på Lovö Magasin och har sedan ett år tillbaka bosatt sig på Lovön med sin kära familj.

Förutom ett gediget intresse för mat och dryck är Johan grafisk formgivare, social entrepreneur och musikälskare.

Vi är så glada för att kunna hälsa nya och gamla gäster välkomna till ännu ett år på Lovö Magasin och Rörby gård!

Varmt välkomna till säsongen 2022!

Ewa von Wowern
Lovö Magasin

ÖPPETTIDER PÅ LOVÖ MAGASIN

2022

NYA TIDERNA ÄR KL 12–19!

MAJ: FREDAG – SÖNDAG

JUNI-AUGUSTI: ONSDAG – SÖNDAG

SEPTEMBER: FREDAG – SÖNDAG, 12–17 (MAT, FIKA, GLASS)

OKTOBER: OM MÅNADEN BJUDER PÅ FINVÄDER SER VI FRAM EMOT ATT HÅLLA ÖPPET NÅGRA HELGER ÄVEN IN I DENNA VACKA HÖSTMÅNAD.

LOVÖ
MAGASIN

FÖRETEELSER OCH LEVNADSÖDEN UNDER JÄRNÅLDERN

Arkeologiska institutionen vid Stockholms universitet bedrev årligen seminarie- och forskningsgrävningar på Lovö, från år 1958 till år 2007. Här följer fortsättningen i serien om ”Företeelser och levnadsöden under järnåldern”.

Denna artikel handlar om klor från björnfällar och lodjurskinn som påträffats i ett antal järnåldersgravar på olika gravfält på Lovö.

LODJURSSKINN OCH BJÖRNFÄLLAR – EXKLUSIVA HANDELSVAROR OCH STATUSOBJEKT UNDER JÄRNÅLDER – FLERA GRAVFYND PÅ LOVÖ

Klor från djur påträffas ofta bland de brända benen i brandgravar från järnåldern. Oftast är det klor från hundar som fått följa med i gravarna. Men man kan också hitta klor från tupp och höna och ibland från rovfåglar (jaktfåglar) och klor från björnfällar och lodjursskinn.

Då man flår ett pälsdjur följer i regel den yttre tåleden (tredjefalangen) med skinnet och runt tåleden sitter nagel, dvs. klon. På brandbålet bränns nageln bort men den inre benfalangen (tåleden/tredjefalangen) bevaras som bränt ben. Denna falang ser ut som en klo hos rovdjur (se fig.).

Björnklor (tredjefalanger från G2, Raä 57, Viken, Lovö)

Björnfällar var statusobjekt som bl.a. användes i gravritualen som underlag för den döde på brandbålet eller i den obrända graven. I skelettgravar ligger klorna i fyra grupper med fem klor från fällens ursprungliga läge under den gravlagde (Petré 1980). Björnklor finns i både mansgravar och kvinnogravar under större delen av järnåldern (Petré 1980). Seden återfinns i många storhögar i Sverige (bl.a. Uppsala österhög och västhög) och Norge (särskilt i rika gravar under folkvandringstid), i Danmark och på kontinenten. De äldsta gravarna med björnkolor är från förromersk järnålder från Västergötland och Östergötland och innehåller bl.a. vapen och romerska importer.

Björnfällar var en exklusiv han-

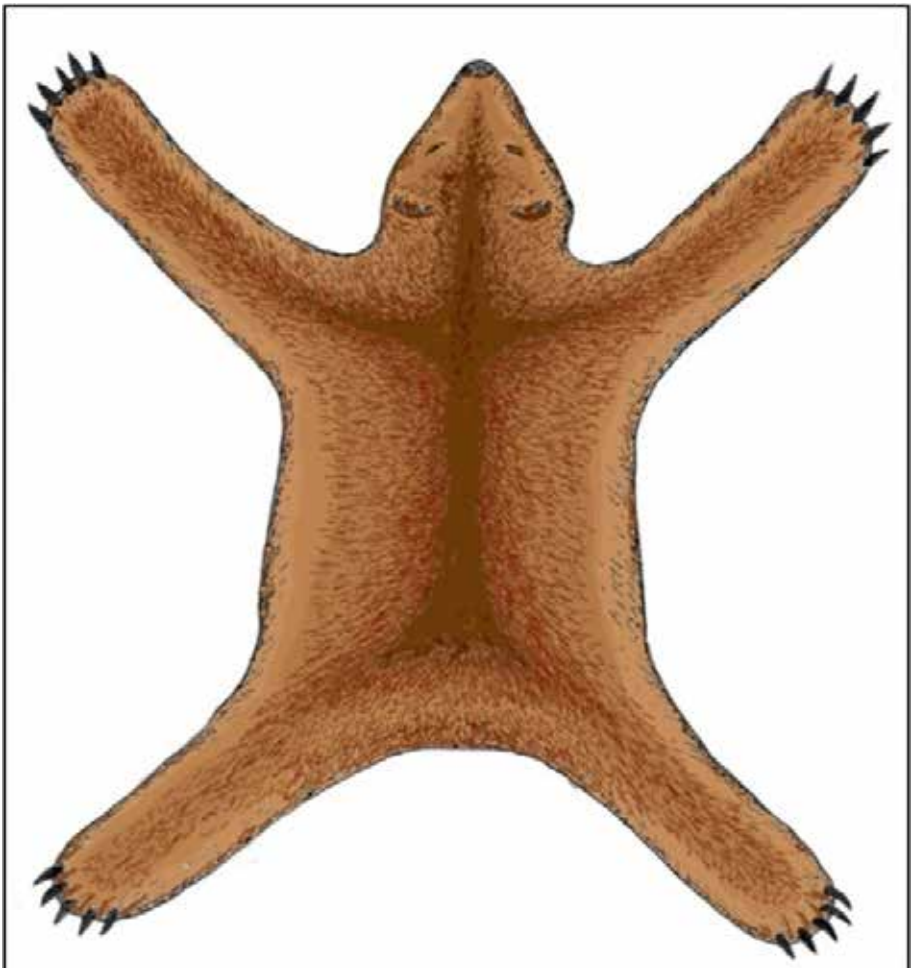

Björnfäll

delsvara och ingick i den omfattande regionala handeln med skinn, päls och fällar där räv, ekorre (gråverk) och mård var vanliga.

Som exempel på skinnhandelns stora omfattning, men ganska osynliga arkeologiska uttryck, kan nämnas att i det vikingatida Birkamaterialet finns mängder av falanger av rödräv, ekorre (gråverk) och mård (Wigh 2001). Man jagade på vintern då pälsen var finast. Medelpad, Hälsingland, Jämtland har gravar med björnklor och även romerska importer. Handeln med skinn har varit omfattande. Den östgotiske historieskrivaren Jordanes, från 500-talet, skriver att ”svearna genom otaliga mellanhänder levererar

svartglänsande skinn till romarna". Adam av Bremen nämner Birkas roll som centralort för skinnhandel (Yrwing 1956, s.552). Under medeltid var Gotland mellanhand för skinnhandeln.

Björnfällen ingick i begravningsritualen under hela järnåldern och var ett statusobjekt som redan då speglade en omfattande regional skinnhandel.

Lodjursklor från lodjursskinn

Lodjursskinn är inte lika vanligt som björnfällar men finns i ett 50-tal kända kvinnogravar främst under folkvandringstid och äldre vendeltid huvudsakligen i Mälarområdet och på Gotland (Zachrisson and Krzewinska, 2019). Hur lodjursskinnen använts är okänt. Alla fynden är brandgravar och det finns endast en obränd skelettgrav från Gotland med lodjursklor som skulle kunna avslöja läge och användningssätt men i den graven (Gannor i Lau) verkar klorna ligga i anslutning till ett nyfött barnskelett som ligger i famnen på en kvinna, troligen modern (a.a. s.111). I denna grav finns dessutom en utbredd björnfäll! Hur lodjursskinnen använts är alltså oklart. De kan ha använts som svepning eller underlag men kan också ha ingått på olika sätt i klädedräkten, t.ex. som applikationer, kragar eller mössor. Symboliskt/mytologiskt kan de möjligen kopplas till gudinnan Frejas två katter som drog hennes vagn.

Lodjursklor har påträffats i sju kvinnogravar på gravfältet Raä 27, Lunda på Lovö (A1, 2, 4A, 4B, 29, 152 och 162). Sex av dessa kan dateras till tiden mellan ca 480-560 e.Kr. d.v.s. inom ca en 80-årsperiod. En grav (A4A) kan dateras till början av 800-tal d.v.s. tidig vikingatid men graven låg direkt uppe på en annan "lodjursklograv" från folkvandringstid (A4B) – finns här en 300-årig "minnesrelation" ? Sammanblandning är ej möjlig då en mellanliggande stenpackning tydligt var åtskiljande. En förklaring kan dock vara att vikingarna öppnat den äldre graven och manipulerat med benen och återställt graven noga och därefter anlagt sin egen grav ovanpå. Tanken är långsökt men inte omöjlig.

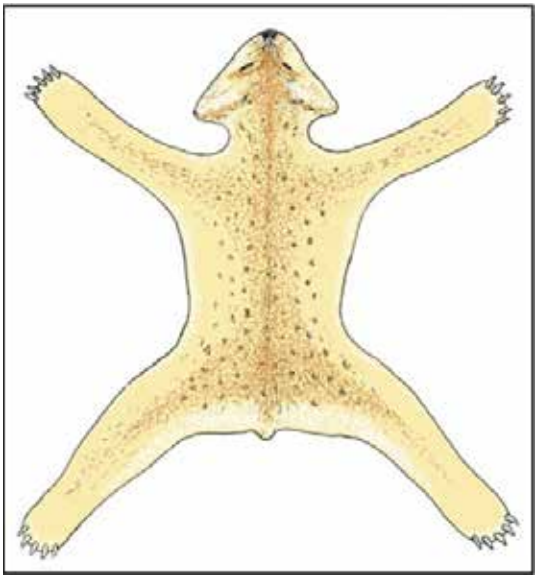

Lodjursskinn

Klor från lodjursskinn är sällsynta i järnålderns gravar men finns i sju gravar på Lundagravfältet på Lovö. Klorna är från brandgraven A1.

Oförklarliga vikingatida fyndsituationer med äldre gravar och fynd finns i t.ex. A35 (och A35B) på gravfältet Lunda/Berga, Raä 34 och i A37 på Raä 28, Söderby. Det var vanligt under forntiden att man öppnade gravar och flyttade om benen, inte minst under vikingatiden.

Alla gravarna med lodjursklor på Lovö är kvinnogravar. Åldern på kvinnorna är vuxna (tre adulta, två maturus, en senilis och en obestämd). Var detta en tradition under en begränsad tid i Lundabyn? Fanns en särskild tillgång på lodjursskinn under denna tid? Kanske vi här ser en skinnhandelstradition försvinna i och med att upphörandet verkar sammanfalla med den globala klimatkrisen år 536-537/540 e.Kr. som uppstod i samband med två enorma vulkanutbrott som medförde flera år av missväxt och stagnation (Gräslund 2007, 2018).

Bo Petré

bo.petre@hotmail.com

Litteratur

Gräslund, Bo. 2007. Gräslund, Bo. 2007. Fimbulvintern, Ragnarök och klimatkrisen år 536-537 e.Kr. Saga och sed. Kungl. Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur.

Gräslund, Bo. 2018. Fimbulvintern. Den största katastrofen i Nordens historia. Historielärarnas förenings årsskrift.

Petré, Bo. 1980. Björnfällen i begravningsritualen – statusobjekt speglande regional skinnhandel. Fornvännen.

Zachrisson, Torun and Krzewinska, Maja. 2019. The "Lynx Ladies – Burials Furnished with Lynx Skins from the Migration and Merovingian Periods found in Present-day Sweden. In:. Neue Studien zur Sachsenforschung 10.

Wigh, Bengt. 2001. Animal husbandary in the Viking Town of Birka and its Hinterland. Birka Studies 7. Stockholm.

Yrwing, H. 1956. Skinnhandel. Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. Malmö.

FYND I SLOTTSARKIVET

Till slott och en hel del herrgårdsbyggnader finns det ritningar bevarade. Desto ovanligare är ritningar till ekonomibyggnader. Dessa uppfördes ofta helt utan eller efter väldigt enkla ritningar, längre fram i tiden kanske efter tryckta mönsterritningar, förslag som inte hänförde sig till någon speciell byggnad.

Desto roligare är det då att finna en detaljerad ritning från sent 1600-tal för en tillbyggnad av kungsgårdens kornlada. Mått, takkonstruktion och stenfot och däremellan antalet timmervarv framgår av ritningen. Timmervarv uppgavs ofta i syneprotokoll och liknande handlingar. De gav en uppfattning om byggnadens höjd, som sällan fick mer exakta mått.

Profil af den under händer warande Byggnad wid Drottningholms Ladugård

Till höger förklaras bokstäverna

A. Förut upsatt kornlada med gålf

B. Nytt Loge gålf med öpning för Sädens insättjande

C. Nytt Stall med 2ne Spiltrader och Stenlagd gång midt emellan.

D. Spiltorna 6 på hwar Sida med foderhäckar och krubbor (även antalet golvbrädor framgår!)

E. Fårhus med tilslutne foderhäckar, kan afkättas efter behag.

Stina Odlinder Haubo
stina.odlinder@icloud.com

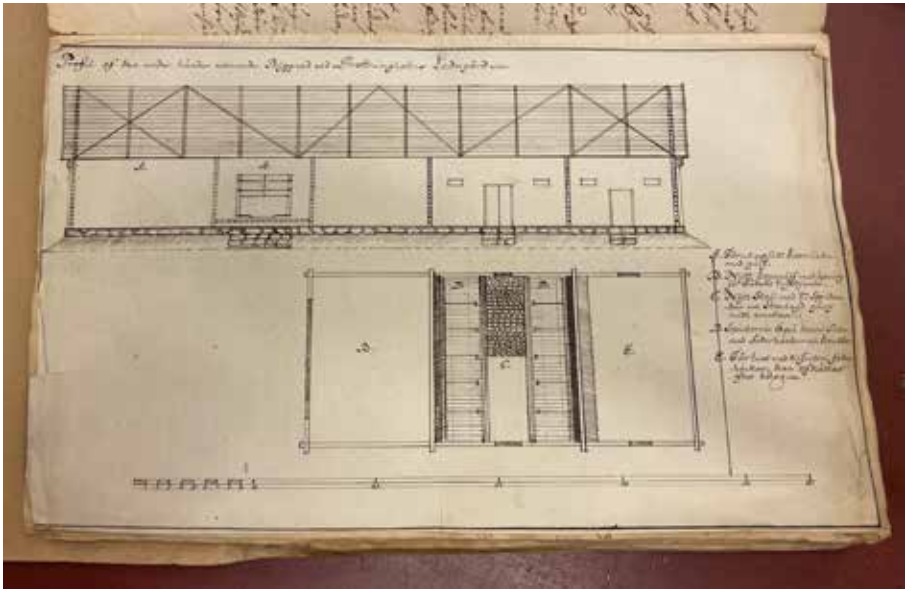

Efter några års uppehåll pga av corona återupptar Lovö hembygdsförening arrangemanget att ha valborgsfirande i Drottningholmsparken. Det ska bli roligt att kunna träffas igen och upprätthålla traditioner!

Vi är på sedvanlig plats, på ängen mellan Götiska tornet och hundön.

Program

Från kl 20 kommer Lovö Magasin servera soppa och bröd

Kl 21 tänds brasan.

Välkomsttal, hyllningstal till våren och körsång

VÄLKOMNA!

Lovö Hembygdsförening

Glöm inte att skicka era mail och mobilnummer till kontakt@lovohembygd.com

Tryckeri Kista Snabbtryck

EleonoraPosten
ISSN 1651-6508
Utges av Lovö Hembygdsförening
Redaktörer: Stina Haubo, Alexander Lind af Hageby
Layout: Alexander Lind af Hageby

Lovö hembygdsförening
Box 146
178 02 Drottningholm
www.lovohembygd.com
Medlemsavgift 200 kr/Familj 250 kr
Plusgiro 8812-0
Swish 123 576 35 94